UCEYMİ SADUN PAŞA:

IRAKLILAR İLE TÜRKLER ARASINDA BİR SADAKAT VE KAHRAMANLIK HİKÂYESİ

DR. WATHEQ AL-SADOON
Uzman ORSAM

> Kut'ül Ammare Savaşı, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Irak'ı işgaline karşı Iraklı Arap aşiretlerinin Osmanlı ordusundan yana durduğunun en önemli tarihsel kanıtlarından biri olmuştur.

2016 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Kut'ül Ammare Savaşı'nın 100. yıl dönümü münasebetiyle resmî bir tören düzenlemiştir. Söz konusu savaş, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Irak'ı işgaline karşı Iraklı Arap aşiretlerinin Osmanlı ordusundan yana durduğunun en önemli tarihsel kanıtlarından biri olmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu kutlama sırasında yaptığı konuşmada, "Kut'ül Ammare resmî tarih söyleminin bir başka önemli arızası olan I. Dünya Savaşı'nda 'Araplar bizi arkamızdan vurdu' yalanını ortaya koyan en bariz örnektir. Kuşatma boyunca Kut halkı adeta Osmanlı ordusunun bir parçası gibi hareket etmiş, bu uğurda pek çok da şehit vermiştir" ifadelerine yer vermiş ve sözlerine "Köklü bir Arap ailesinin mensubu olan Uceymi Paşa, Kut Savaşı'nda İngilizlerin kuşatması altında kalan bir birliğimizi yanındaki cesur adamlarıyla birlikte kuşatmayı yararak kurtarmıştır" şeklinde devam etmiştir.

Uceymi Sadun, el-Muntafik Emirliği'nin tüm yönetim işlerinde babası Şeyh Sadun Paşa'nın yardımcısı olarak yetişmiştir. Uceymi Sadun aynı zamanda, o sırada orta ve güney Irak ve kuzey Arabistan bölgelerini kontrol altına almak için diğer kabilelerle yapılan tüm savaşlarda büyük cesaret ve beceri göstermiştir. Alman arkeolog ve diplomat Max (Freiherr) von Oppenheim (1860-1946), ilk baskısı 1939'da yayınlanan "Bedeviler" adlı kitabında şöyle anlatmıştır:

UCEYMİ SADUN PAŞA KİMDİR?

Iraklı aşiret lideri ve politikacı olan Uceymi Sadun Paşa, 1883'te Irak'ın güneyindeki Nasiriye şehrinde doğmuştur. 1888 yılında ailesinin Huveyze şehrine, o dönem yaşanan çatışmalar nedeniyle geçici olarak kaçmak zorunda kaldığı sırada Uceymi Paşa'nın Huveyze şehrinde doğduğuna dair bazı kayıtlar bulunmaktadır.

Uceymi Paşa; çölü, şehirleri, Sünnileri ve Şiileri, Müslümanları ve gayrimüslimleri, Irak'ın güney ve orta bölgelerinin büyük bir kısmını, aşiretleri ve kabileleri kapsayan el-Muntafik Emirliği'nin hükümdarları olan Haşimilere bağlı Sadun ailesinden gelmektedir. El-Muntafik Emirliği, 1530'da Şerif Hasan bin Manea el-Shabibi (Uceymi Sadun Paşa'nın büyükbabası) tarafından kurulmuş ve 1918'e kadar devam etmiştir.

> **Uceymi Paşa, 1911'de el-Muntafik Emirliği'ni devraldıktan sonra, sadece iki yıl içinde Irak'ın tüm orta ve güney kabilelerine boyun eğdirmeyi başarmış ve Irak'taki en önemli bedevi şeyh olmuştur.**

"El-Muntafik Emirliği üzerindeki kontrol ve nüfuz, Irak'taki bazı siyasi ve aşiret liderlerinin İstanbul'daki Osmanlı yönetimini Şeyh Sadun Paşa'ya (Uceymi Paşa'nın babası) karşı kışkırtması nedeni ile alevlenen Şeyh Sadun Paşa ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ihtilaflar ve çatışmalar neticesinde Şeyh Sadun Paşa döneminde çok küçük bölgelere geri çekilmiş ve

zayıflamıştır. Ancak Uceymi Paşa, 1911'de el-Muntafik Emirliği'ni devraldıktan sonra, sadece iki yıl içinde Irak'ın tüm orta ve güney kabilelerine boyun eğdirmeyi başarmış ve Irak'taki en önemli bedevi şeyh olmuştur.

UCEYMİ SADUN PAŞA'NIN I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDAKİ TUTUMLARI

Uceymi Sadun Paşa, babasının Osmanlılarla rekabetini ve babasının 1912'de Halep'te bir Osmanlı hapishanesinde öldüğünü unutarak 1914'te İngilizlerin Irak'ı işgalinin ilk gününden itibaren bu işgale tereddüt etmeden direnmeye; vatanı, dini ve İslam milletini desteklemek için Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında olmaya karar vermiştir. Uceymi Sadun, Irak'taki tüm Arap aşiret liderlerine mektuplar göndererek onları İngilizlere karşı cihat yapmaya ve Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'na destek vermeye çağırıda bulunmuştur. O sıralarda İngilizlerin Irak'a karşı yürüttüğü askerî harekâtta kıdemli siyasi subay olan ve daha sonra Irak Yüksek Komiseri olarak atanan Percy Cox, aşiret liderlerinin aracılığıyla Uceymi Sadun'a birkaç mektup göndermiş ve ona Osmanlı ordusuna destek vermekten vazgeçmesi için bugünkü değeri milyonlarca dolara denk gelen 300.000 altın sterlin teklif etmiştir. Zamanın Necd Prensi "Abdulaziz İbn Suud" dahi Uceymi Sadun'a Osmanlı İmparatorluğu'nu bırakıp İngilizlerin yanında durmasını "tavsiye eden" bir mektup göndermiştir. Ancak Uceymi Sadun, tüm bu teklifleri ve Osmanlı'yı terk etmeyi reddetmiştir.

Percy Cox'un 1915'te Uceymi Sadun'a yazdığı mektuplardan birinde şu şekilde yazmıştır: "Arapların şeyhi Prens Uceymi Sadun, Arap Yarımadası'ndaki Haşimi Sadun soyunuzu kutsarız ve sana, tıpkı Şeyh Mübarek İbn Sabah'ın Kuveyt Prensi ve Prens Abdülaziz İbn Suud'un kendi topraklarına hâkim olduğu gibi, senin de kendi topraklarına "emir" olmanı teklif ediyoruz. Onlar Türkleri terk etmişlerdir, sen de ey cesur, bu fırsatı kaçırma". Ardından Cox, Uceymi Sadun'a aşiret liderlerinin aracılığıyla Uceymi'nin belirleyeceği bir yerde baş başa buluşmayı teklif etmiştir. Fakat Uceymi Sadun, Cox'un davetine şu şekilde yanıt vermiştir: "Cox'a, önemli politikacılarından biri olduğu Britanya adına soruyorum, dün olduğu gibi zafer ve güç Arap ve Müslümanlarda olsaydı, kendisinin benim vatanıma işgalci olarak geldiği gibi ben de onun vatanına, Londra'ya işgalci olarak gelseydim ve buluşmayı teklif etseydim Cox bunu kabul eder miydi? Yoksa benim de bugün gördüğüm gibi aramızda tek sözün savaş sahası olacağını mı düşünürdü?"

Uceymi, İngilizlerin tüm ayartmalarına rağmen teslim olmamış, teklif ettikleri paralara aldırış etmemiş ve Arapları Osmanlı hâkimiyetinden kurtaracaklarına dair yalanlarına kanmamıştır. Uceymi, İslami inancın motivasyonu ve büyük bir insanın duruşuyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında olmuştur. Ne İngiliz temsilcisi Percy Cox ne de İngiliz casusu "Lawrence" Uceymi Sadun'u satın almayı başaramamıştır. Çünkü para, ilke sahibi insanlara diz çöktüremez; mevkiler onları kışkırtamaz ve böyle insanlar ihanetin yolundan gitmezler. Savaşı kaybetseler bile ilkelerini ve kendilerini kaybetmezler.

İngiliz kuvvetlerinin Irak'ta ilerlemesi ve 1917'de Bağdat'ı işgal etmesinden sonra Percy Cox, askerî komutanlığa 24 Ocak 1917 tarihinde, İngiliz Arşivlerinde bugün "IOR NE 911144" kodu ile saklanan "Telegram R 554" numaralı telgrafı göndermiştir. Telgrafta Cox "Uceymi ile çabalar başarısız oldu" diyerek İngilizlerin Uceymi Sadun'u ayartamamasından duyduğu üzüntü ve hayal kırıklığını dile getirmiştir. Cox telgrafında, Cox'un Uceymi'yi İngilizlere katılma ve Osmanlıları terk etme davetine cevaben Uceymi'nin Cox'a gönderdiği mektuba işaret ederek şöyle demiştir: "Uceymi'nin cevabı kibardı ve yaptığımız tüm teklifleri mutlak suretle reddetti. Uceymi, Tanrı'ya, dine ve millete karşı görevi yerine getirme uğruna gerçek yolda devam ettiğinden tamamen emindir ve bu yoldan ayrılmaya niyeti yoktur."

J.E.H. Neville tarafından 2008'de yazılan "43. ve 52. Hafif Piyade Alayları'nın Tarihi -Oxford ve Buckinghamshire- I. Dünya Savaşı'nda" adlı kitabın bir kısmında, I. Dünya Savaşı sırasındaki İngiliz askerî raporlarında "Suq el-Shoyokh'un doğusunda 20 Ocak 1915'te gerçekleşen el-Muzaira'a Muharebesi'nde, Osmanlı ordusu birlikleri Osmanlı subayı Süleyman el-Askari'nin komutasında, aşiret şövalyeleri ise Uceymi Sadun'un liderliğindeydi" diye geçtiğinden söz edilmiştir. Aynı kitapta 6 top, 2.000 Osmanlı askeri ve Uceymi Sadun liderliğindeki el-Muntafik

aşiretlerinden 15.000 savaşçıdan oluşan bir kuvvetin 1915'te Basra'nın batısındaki el-Shuaiba bölgesinde bulunan İngiliz ordusuna saldırdığı da belirtilmiştir. Iraklı askerî tarihçi General Shukri Mahmoud Nadim, "1914-1918 Irak Savaşı" adlı kitabında el-Shuaiba Savaşı'nda İngiliz kayıplarının 1.200 ölü ve yaralı olduğunu, Osmanlı kuvvetleri ve aşiret savaşçılarından da 6.000 şehit ve yaralının verildiğinden söz etmiştir.

Uceymi Sadun, "el-Muntafik ve Sadun" şövalyelerinden oluşan silah arkadaşlarıyla birlikte 1919'da Suriye'nin Deyrizor kentinde İngiliz kuvvetlerine karşı çıkan çatışmada, Aqeedat kabilesinin Busraya aşiretinden Şeyh Ramazan Şlaş'ın yanında savaşmıştır. İngiliz İstihbarat Subayı Harold Dickson'ın (1881-1959) 1949'da yayınlanan "Çölün Arapları" adlı kitabında: "Deyrizor'daki kuvvetlerimiz, Aralık 1919'un başlarında Ramazan Şlaş'ın komutasındaki bir grup silahlı Arap'ın ve yanlarındaki (asi) Uceymi Sadun'un saldırısına uğradı" diye belirtmiştir.

Aynı şekilde Uceymi Sadun, Suriye'deki Fransız işgaline karşı (1920-1922) direniş operasyonlarına Libyalı mücahit "Ahmed el-Senussi" ile de katılmıştır. İngiliz arşivlerinde Irak'taki İngiliz Ordusu Kurmay Komutanlığının 1923'te hazırladığı (L/MIL/17/15/45) sayılı askerî raporda şöyle denilmektedir: "Şerif ordusunun 1920'de Telafer'e ilerlemesi Türklere indirilmiş bir darbe olarak geldi. Fakat güçlerimize karşı direniş, 1922'de Diyarbakır'dan bize karşı çalışan Uceymi Sadun ve Ahmed el-Senussi'nin gözetiminde yeniden yükseldi."

1914-1916 yılları arasında İngilizlere karşı tüm savaşlarda Uceymi Sadun'a eşlik eden Osmanlı ordusunda "Hamza Osman Erkan" adlı eski bir subay bulunmaktaydı. Bu savaşlarda neredeyse tümü yitirilen bir Osmanlı askerî birliğinin hayatta kalan 12 askerinden biriydi. Erkan, Türkiye'ye döndükten sonra bile Uceymi Sadun ile temas hâlinde kalmıştır. Erkan, 1946 yılında Uceymi Sadun'un I. Dünya Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki tutumlarını ele alan "Bir Avuç Kahraman" adlı küçük bir kitap yazmıştır.

UCEYMİ SADUN PAŞA TÜRKİYE'DE

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Osmanlı kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesinin ardından Uceymi Sadun Türkiye'ye gitmiştir. İnternette, Uceymi Sadun'la aynı dönemde yaşayan Filistinli doktor ve politikacı Dr. Amin Ruaiha'ya (1901-1984) atfedilen, Osmanlı dilinden çevrilmiş (gerçekliği doğrulanmamış) tarihî bir belge bulunmaktadır. Bu belge, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye topraklarına girişinden bir süre sonra Uceymi Sadun'a gönderdiği ve Türkiye'ye gelişinden memnuniyet duyduğunu ilettiği mektuptur. Atatürk bu mektupta Uceymi Sadun'un tüm kahramanlıklarından ve duruşlarından haberdar olduğunu, Uceymi Sadun'un Atatürk'ün kalbinde özel bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir. Bu mektupta Atatürk, Uceymi Sadun'dan 13. Türk Ordusu Komutanlığı ile İngiliz işgaline direnmek için askerî hamlelerini koordine etmesini ve Uceymi Sadun'un ihtiyaç duyduğu her türlü yardım ve desteği onlara bildirmesini de istemiştir. Uceymi Paşa, Türkiye'nin Urfa iline yerleşmiş, ailesi ve çevresindeki adamlarıyla birlikte "Germü" adlı bir köy kurmuştur. Uceymi Sadun, Urfalıları Fransız işgalinden kurtarmak için yapılan savaşa (1919-1920) katılmıştır. Yıllar önce Urfa Belediyesi, Uceymi Sadun'un adını şehirdeki bir cadde ve bir halk parkına vermiştir.
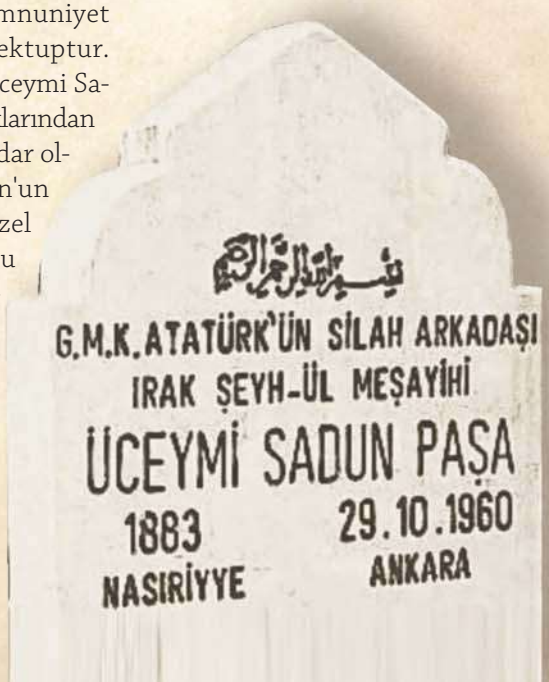
İngilizler için Irak'taki durum istikrarlı hâle geldikten sonra bile Uceymi Sadun, Irak'ı İngiliz işgalinden kurtarmak için siyasi ve askerî mücadelesine Türkiye'den devam etmiştir. Ürdün'ün eski Kralı Abdullah bin el-Hüseyin ve Suudi Arabistan'ın eski Kralı Suud bin Abdülaziz gibi birçok Arap kral, lider ve politikacı ile ilişkileri, temasları ve yazışmaları olmuştur. 1960 yılında Türkiye'de vefat eden Uceymi Sadun'un kabri Ankara'daki Asri Mezarlık'ta yer almakta ve mezar taşında "Irak Şeyhlerinin Şeyhi, Çöl Aslanı ve Atatürk'ün Silah Kardeşi" ifadesi bulunmaktadır. ■